

Ана Вуковић
Институт друштвених наука
Београд

УДК: 316.356.2
Прелиминарно саопштење
Примљено: 29. 8. 2012.

РАЗВОЈНИ ПУТ ЦЕНТРА ЗА СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ИНСТИТУТА ДРУШТВЕНИХ НАУКА*

У првом делу рада биће речи о настанку и развоју Центра за социолошка истраживања. У раду ће раније објављени подаци о Центру бити допуњени подацима који се односе на период од 1990. године до данас. Други део рада биће у целости конципиран на основу података које сам прикупила путем интервјуа са некадашњим и садашњим сарадницима Центра за социолошка истраживања. У овом делу рада биће речи о сећањима саговорника на рад у Центру за социолошка истраживања, о научним узорима у социологији, о стању у социологији као науци и другим питањима.

Кључне речи: *Центар за социолошка истраживања, социологија, истраживања, наука, српско друштво*

Увод

Институт друштвених наука основан је 1957. године одлуком Савезног извршног већа.¹ Од 1976. године својство оснивача преузела је Република Србија. У првом периоду делатност Института одвијала се у оквиру неколико одељења (за историјске, правне, економске и социолошке науке, и за филозофију). Касније је дошло до формирања научно истраживачких центара за: демографска истраживања (1962), истраживање јавног мњења (1963), за социолошка истраживања (1969) итд. С обзиром да је Институт дуго обављао и функцију постдипломске школе и у Центру за социолошка истраживања (у то време назив центра био је Одељење за социологију) примани су тек свршени социолози ради даљег струч-

* Текст је рад у оквиру пројекта “Структурне, друштвене и историјске промене српског друштва у контексту европских интеграција и глобализације“ (бр.179039) који се ради под покровитељством Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, 2011-2014.

¹ У овом делу рада користићемо податке који су објављени у: *Библиографији Института друштвених наука (1957-1983)* објављено 1983. год.; „Социолошки институти“ М. Бобић у *Социологија у Југославији. Институтуционални развој* (1990). Историјат ћемо употпунити подацима који се односе на период од 1990. године до данас подаци су из *Монографије Института друштвених наука* из 2001. године и на основу информација које сам прикупила путем интервјуа.

ног усавршавања. „Последипломске студије социологије започеле су школске 1962/1963. Циљ је био да се тим студијама продубе теоријска и методолошка знања стечена током дипломских студија и развију истраживачки интерес и способности за самосталан истраживачки рад у изабраним ужим областима социологије. У то време били су предвиђени следећи смерови: општа социологија, социологија насеља, социологија рада, социологија културе и социологија породице (Болчић, 2009: 50).“

Постдипломци који су образовани у Институту друштвених наука у том периоду били су будући професори универзитета и истраживачи из свих република бивше СФРЈ. На постдипломској школи држали су предавања највећи домаћи научни ауторитети тога доба: Ј. Горичар, М. Бартош, Р. Супек, Р. Лукић, Ј. Ђорђевић, В. Павићевић и други. Од 1981. године Институт је чланица Универзитета у Београду (са прекидом од 1997-2000. године када је декретом Милошевићеве власти избачен – после подршке студентском протесту 1996/97. године). У наредном делу нашег излагања биће више речи о Центру.

1. Центар за социолошка истраживања

Центар за социолошка истраживања започео је своју делатност одмах по оснивању Института под називом Одељење за социологију (1957. год.). У марту 1966. године дошло је до реорганизације Института и Одељење за социологију је ушло у састав новог Центра за истраживање друштвених односа који је расформиран 1969. године, од те године Центар за социолошка истраживања делује под садашњим називом.

Делатности Центра утврђене су према Статуту и обухватају: „1) рад на теоријским и емпиријским истраживањима у области социологије; 2) проучавање и унапређење метода социолошких истраживања; 3) развијање посебних социолошких дисциплина; 4) објављивање резултата научних истраживања, публикација, часописа и сл.; 5) извођење примењених и стручних истраживања; 6) усавршавање научних кадрова; 7) развијање научне и стручне сарадње са научним, образовним, производним и политичким организацијама и установама у земљи, као и са научним установама у иностранству; 8) организовање научних скупова, саветовања, предавања и сл. (*Годишњак Института друштвених наука 1957-1983*, 1983: 10)“.

Основне истраживачке теме Центра са социолошка истраживања биле су у вези са општим питањима у савременим друштвима. У периоду од формирања Центра до прве половине осамдесетих година 20. века организована су и урађена теоријска и емпиријска социолошка истраживања у оквиру којих су истраживани: постсоцијалистичка трансформација југословенског друштва, а посебно

друштвене структуре, друштвене свести и друштвених сукоба, затим проучавања образовања, културе, религије и других научних области.

Центар за социолошка истраживања публиковао је низ запажених социолошких и мултидисциплинарних, углавном теоријских студија. Из редова сарадника овог Центра изабрани су и уредници угледног часописа *Социолошки преглед* који је покренут 1938. године, а обновљен је 1961. године, управо ангажовањем тадашњих сарадника Института друштвених наука. У Институту друштвених наука 1959. године покренут је и часопис *Социологија* који је касније постао орган Југословенског социолошког друштва (први уредници часописа били су др Илија Станојчић, управник центра у периоду од 1963-1970 и од 1974-1976, и др Руди Супек).

1.1. Истраживачко-научна делатност Центра за социолошка истраживања²

Од краја шездесетих година до 1990. године Центар је спровео значајан број различитих научних истраживања. У наведеном периоду реализовано је 79 пројеката, а од тога завршено 67 пројеката. Највећи број тема обрађен је у периоду од 1971.-1975. године (Бобић, 1990: 84). У Центру су истраживане теме из различитих научних области као што су: 1) *друштвена структура Југославије*; 2) *радничко самоуправљање у Југославији*; 3) *локалне заједнице и комуна*; 4) *омладинска и студентска популација*; 5) *брак и породица*; 6) *економске миграције*; 7) *међунационални односи у Југославији и СР Србији*; 8) *филозофија и научна методологија* (Бобић, 1990: 81-4).

У оквиру Центра за социолошка истраживања урађено је истраживање о интернационалним миграцијама под руководством др Живана Танића. Анкетно истраживање радника миграната обавио је 1971. и 1973. године Институт друштвених наука (Танић, 1979: 172-177). Резултати овог истраживања су потом објављени у књизи *Пролетаријат изван домовине* 1979. године. Др Танић наводи да послератне (тј. после Другог светског рата) интернационалне миграције јесу значајан друштвени и научни проблем, те да економске миграције нису проста циркулација радне снаге на међународном тржишту рада, већ озбиљна научна и друштвена појава која захтева дубље истраживање. Осврћући се на седамдесете године 20. века аутор сматра да су „међународне миграције ушле у другу фазу свог постојања у којој се инострани радни континент релативно стабилизовао и постао трајни део економије и друштвене структуре развијених капиталистичких нација” (Танић, 1979: 7-8). Аутор закључује да интраевропске миграције нису

² У даљем тексту Центар.

нова појава већ да су ове миграције и у ранијим друштвеним периодима (пред Први светски рат) биле интензивне као и у периоду о коме аутор пише.

Затим, једно од значајнијих истраживања које је организовано у оквиру Центра је истраживање *Друштвени слојеви и друштвена свест. Социолошко истраживање интереса, стилска животиња, класне свести и вредносно-идеолошких оријентација друштвених истраживања*, руководилац овог великог истраживања био је проф. др Михаило В. Поповић (1925-2011), а сарадници др С. Болчић, др В. Пешић, др М. Јанићијевић и др Д. Пантић. Навешћемо укратко опште закључке овог значајног истраживања из поглавља проф. др М. В. Поповића „Друштвени слојеви, њихов стил живота и њихова свест”: „а) уколико је виши друштвени положај слоја утолико се његови припадници више залажу за знање (стручност) и за поредак, а мање за рад и нарочито мање за својину као предмет својих посебних интереса; б) уколико је виши друштвени положај слоја, утолико је више оних који живе статусним стилем, а мање оних који прихватају традиционални и примарно-потрошачки (раднички) стил живота; ц) уколико је виши друштвени положај слоја, утолико је већа могућност да његови припадници виде постојеће друштво као бескласно, било да допуштају постојање посебних слојева (што је чешћи случај), или и њих поричу (у овом погледу су изузетак стручњаци у привреди); д) уколико је виши друштвени положај слоја, утолико је идеолошки профил његових припадника више издиференциран и одређен и утолико је већи степен прихваћености самоуправно-социјалистичке идеологије; е) самоуправна идејна оријентација је широко прихваћена у друштву (усваја је и половина анкетираних приватних занатлија), али се може претпоставити да не постоји пуна сагласност између припадника различитих слојева о томе шта је самоуправљање, нити се оно доживљава на исти начин (ову би претпоставку требало проверити даљим истраживањем); ф) између самоуправне оријентације и радикалног егалитаризма (уравниловке) постоји обрнута сразмера [...] (Поповић, 1977: 420-21)”. Затим значајна су била и истраживања о породици и истраживање о комунама.

Ево неколико сећања наших саговорника на нека од ових истраживања:

- 1) „Мислим да је истраживање проф. Михаила Поповића, *Друштвени слојеви и друштвена свест* било амбициозно, да је окупио једну јаку екипу (сарадника – А.В.). Међутим, невоља је ишла нису настављана на истраживања, нашле су још јоре године и тај континуитет у истраживањима се губио.“
- 2) „„То су наравно, увек били интереси, увек смо иштем интереса (радили истраживања – А.В.). Теме су биле различите, осим истраживања друштвеног положаја жена на селу, истраживали смо вредности локалних руководилаца, због тога је истраживање било осетљиво на смо крили изворне податке. Аме-

риканци, једни од учесника и наручиоца истраживања, нису моли да идентификују личности из интервјуа, што им нисмо допустили. Америка је покренула (истраживање – А.В.), а поред Југославије учествовале су и Индија и Пољска. И они су сви долазили овде и били гости код нас.“

- 3) „...[...]Емпиријска истраживања су фактички у социолошком одељењу (касније Центру за социолошка истраживања – А. В.) веома тешко ишла, односно, после пројаси тој пројекта који је био врло амбициозан (истраживање о радницима у предузећу „Засјава“ – А.В.) био је још један пројекат о комунама, самоуправним-уравним организацијама на нивоу микрозаједнице ишд, што је нешто функционисало. Касније је проф. Михаило Појовић најпрви истраживање о друштвеним слојевима и што је било да Вам не причам, велико неразумеване и напад на професора како од стране социолога тако и од стране политичке (номенклајуре – А.В.). Тако да емпиријска истраживања нису могла да заживе у тој средини.“
- 4) „...Имала сам једно истраживање, настављајући своје опредељење за истраживање друштвене стипификације, и што истраживање је било велика „бомба“ кад је изашло, знам да су долазили неки новинари НИН-а, и ту сам била прдо прославила. То истраживање је водио проф. Михаило Појовић који се бавио истраживањем друштвене стипификације. Ми смо хтели да истражимо шта су друштвени слојеви, и узели смо неке области. Проф. Михаило Појовић – А.В.) је писао уводни оквир, зајим, Болчић је учествовао на том пројекту и истраживао интересе друштвених слојева и друш Панић и Јанићјевић. Ја сам истраживала и по томе сам се и прославила, стип животиа, и онда сам измислила неких пет индикатора (за мерење – А.В.), ексклузивни стип животиа и др. То је у ствари после била моја докторска дисертација, значи социјална стипификација и стипови животиа.“

Од деведесетих година двадесетог века када се јављају драстичне промене у земљи (рат у бившој Југославији, санкције у Србији и осиромашење целог друштва итд.) дошло је и до промена у начину рада и уопште могућностима за научно-истраживачки рад у Центру и Институту друштвених наука, а можемо рећи и целокупној научној заједници. Наиме, од мноштва пројеката које су радили Центри у Институту појединачно, сада у друштвеним неприликама сужене су, преваходно финансијске могућности, па је број пројеката у том периоду драстично смањен.

На пројекту за период од 1996.-2000. године: *Стибилизација демократској порејка у Централној и Источној Европи и СРЈ* (потпројект пројекта: „Социолошка и политиколошка основа транзиције у Централној и Источној Европи“, монографија Института 2001.) учествовали су заједно Центар за социолошка истраживања, Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење и спољни сарадници. Руководилац овог пројекта био је др Владимир Гоати. Потом, 2001. го-

дине постојало је авансно финансирање³. Након тога од 2002. до 2005. године Центар нема свој пројекат већ су сви сарадници Института и спољни сарадници били окупљени на пројекту под називом: *Транзиција друштва и привреде Србије у процесу регионализације и глобализације – њиваци промена и апликативни модели*, руководиоца пројекта био је такође др Владимир Гоати.

Од 2006. до 2010. године сви Центри (у Институту) поново делују на засебним пројектима. У овом периоду у Центру за социолошка истраживања завршен је пројекат *Развој српског друштва у савременим светским индустријским процесима: њиваци, алтернативне и импликације* под руководством др Слободана Вуковића. У Центру је току пројекат *Структурне, друштвене и историјске промене српског друштва у контексту европских индустријација и глобализације* (за период 2011-2014) руководиоца пројекта је др Слободан Вуковић.

1.2. Сарадници Центра за социолошка истраживања

Од формирања Центра број сарадника био је мали, а у различитим периодима долазило је до промене у броју сарадника који је варирао од два до девет сарадника који су напустили Центар у периоду од краја шездесетих до 1990. године (Бобић, 1990: 78) до броја који варира од два до шест сарадника који одлазе из Центра у периоду од 1990. године до данас (табела 4 у прилогу). Осим сарадника који су одлазили у пензију, већина сарадника након рада у Центру проналази запослење на Факултетима и у другим образовним институцијама.

Табела 1: Сарадници Центра према годинама старости и звањима (1989. год)

Године старости	Истраживач приправник	Истраживач	Истраживач сарадник	Научни сарадник	Виши научни сарадник	Научни саветник	укупно
до 30. г.		1					1
31-35		1					1
36-40		1					1
41-45			2				2
46-50							-
51-55				1	1		2
56-60				1	1		2
преко 61						2	2
укупно	0	3	2	2	2	2	11

Извор: Бобић (1990: 79)

³ У том периоду није било пројеката.

Ради илустрације после табеле 1, у наредној табели 2 приказани су подаци о старосној доби и звањима сарадника који су радили 2000. године и структуру сарадника који су запослени у Центру данас.

Табела 2: Сарадници Центра према годинама старости и звањима (2000. год)

Године старости	Истраживач приправник	Истраживач	Истраживач сарадник	Научни сарадник	Виши научни сарадник	Научни саветник	укупно
до 30. г.							
31-35			1				1
36-40							
41-45		1					1
46-50			1	1	1		3
51-55			2	1	2		5
56-60						1	1
преко 61						1	1
укупно							12

Извор: *Монографија Института* (2001: 37) и подаци из кадровске службе.

Табела 3: Сарадници Центра према годинама старости и звањима (2012. год)

Године старости	Истраживач приправник	Истраживач сарадник	Научни сарадник	Виши научни сарадник	Научни саветник	укупно
до 30. г.						
31-35		1				1
36-40		1	1			2
41-45						
46-50				1		1
51-55						
56-60					1	1
преко 61				1	3	4
укупно						9

Извор: према подацима са сајта Института друштвених наука и подацима из кадровске службе.

И у ранијем периоду истраживања о раду и деловању Центра уочена је флукуација сарадника и ретко запошљавање млађих сарадника. Упоредивањем података о напуштању Центра и подацима о научној делатности Центра, уочено

је да је највише завршених пројеката било у време када је највише сарадника отишло из Центра, а период највеће флукуације био је у временском интервалу од 1971.-1975. године (Бобић, 1990:78). Приметно је да и после деведесете године такође долази до осипања сарадника у Центру. С обзиром на константно низак број сарадника у укупном деловању, у свим периодима од оснивања Центра до данас, (од шест до 12-13) смањење можда делује незнатно, али и „мали бројеви“ показују да су промене и друштвене неприлике у друштву и науци утицале на промене у броју сарадника у Центру и њихов научни рад. С обзиром на важну улогу Центра у усавршавању нових социолошких кадрова, један део сарадника је након стицања дипломе магистра или доктора наука и временом проведеног у усавршавању у Центру одлазио на факултете и у друге научне институције.

1.3. Сећања сарадника Центра за социолошка истраживања о раду у Центру

У овом делу рада биће речи о сећањима и ставовима наших саговорника о Центру.⁴ Интервјуи су обухватили неколико тема за разговор: кратка биографија саговорника и искуство у раду у Центру; лична запажања и ставови саговорника о односу политичке елите према научним радницима у Центру и Институту и свом раду и друштвеном деловању у периоду када су били сарадници Центра; о односу и ставовима интелектуалаца и стручне јавности тога времена према раду и деловању истраживача у Институту: колико су обраћали пажњу на њихов рад; затим да ли су се и са којим проблемима као истраживачи суочавали у свом раду. Са саговорницима смо разговарали и о томе каква је била интелектуална клима према научницима и у којој мери су валоризована њихова истраживања и научни рад. Питали смо их и да ли су се угледали на некога професионално; да ли су имали и ко су им били ауторитети у научном смислу у социолошкој професији код нас и/или у свету; затим о кретањима у домаћој и иностраној социологији и о томе каква је ситуација данас у социологији и да ли се стање разликује и у чему од стања у социологији као науци у претходним периодима.

Сви наши саговорници сматрају да су кроз рад у Центру успели да задовоље неке своје личне научне захтеве, од могућности да магистрирају и докторира-

⁴ Обављено је седам интервјуа са некадашњим и садашњим сарадницима Центра за социолошка истраживања. Сви интервјуисани, осим једне саговорнице, су у звању доктора наука. Моја захвалност свим саговорницима који су срдечно и колегијално пристали да учествују у интервјуима и да ми осим описа историјских чињеница и личних запажања о свом раду у Центру одговоре и на нека моја лична социолошко-истраживачка питања и недоумице. Интервјуи су обављени за потребе текста за научни скуп „100 година социологије у Србији“ у првој половини 2012 године. Овај део рада представља скромни допринос стогодишњици социологије у нашем друштву.

ју до погодности за обављање истраживања и достизања научног успеха. Сећања наших саговорника на различите начине описују дух времена у коме су радили и стање нашег друштва.

Навешћемо неколико коментара саговорника о раду у Центру:

„Институт је основан са великим амбицијама, то је било оно време када су се Партија и друштво отворили, када је социологија добила велику важност и када је обрачун са дошатајским марксизмом, иако да кажем завршен. Тако да је Институт формиран са великом амбицијом да формира научне кадрове у друштвеним наукама за читаву Југославију. Основана су различита Одељења, да не набрајам, укључујући и социолошко (Одељење- А.В.) и то је био огромни почит за земљу, и наравно пребало је формирање социологе, иако да су то основане институционалне студије. Професор Суџек је био главни руководилац тих студија, били су доведени научници из свих република (бивше СФРЈ – А.В.) као предавачи. Доведени су и људи који ће остварити будући доктори наука и „расадници“ будућих социолошких истраживања, јер је институт основан са идејом да буде центар развоја друштвених наука у Југославији. То је подразумевало веома велике капацитете: кадрове и материјалне. На пример, библиотека Института друштвених наука била је једна од најбољих библиотека друштвених наука, захваљујући томе што се од Америке добио огроман фонд књига, на име помоћи оне коју је Америка слала, иако да фактички, то све неће до седамдесетих година то библиотека је заправо имала и садржала књиге и часописе који су били савремени. Оснивање Института и сам Институт били су један „монитор“ пројекат са идејом да буде све централизовано на нивоу Југославије за образовање и кадра за друштвене науке. Наравно, све је то рађено под Партијском 'кајом', директори су били искусни и проверени партијски кадрови и примани су проверени (кадрови – А. В.), али већ иако Партија није била иако оштра, иако да то су у Институту улазили и људи који су били „непартијци“ [...] било је ипак, нећу да кажем да већина није била партијска, али није то (чланство у Савезу комуниста – А. В.) био главни критериј. Људи су долазили по разним линијама, по партијским линијама, по рођачким везама и то је радило, по партијским линијама и иако даље.

Још једна саговорница сматра да су Центар и Институт били научна база *par excellence* и да су запослени у Центру били задовољни атмосфером и радом:

„Ја сам давно зајочела причу која није социолошка, али је социологија одиграла важну улогу у мом животу, јер сам лутајући и размишљајући шта бих желела да будем схватила да социологија може да ми помогне да схватим оно што ме интересује. Дакле, у социологију сам ушла намерно - са циљем и

имала срећу да још као студент будем сарадник, и да учествујем у неким истраживањима, пре свега као анкејтар и као обрађивач анкејта, да бих после дипломирања била примљена (у Центар – А.В.) што је мислим 1962. година. И за мене је, пре свега зграда у којој је Институт друштвених наука и где је и дан данас била као храм науке. И устину, зајекла сам једну атмосферу, да кажем оштру и организацију рада на један, заиста за мене нов начин, односно начин рада који је пружио шансу да се нешто заиста и уради у социолошком центру, а што је тада било социолошко Одељење шездесетих година, [...] са једном (групом – А.В.) у то време младих али већ афирмисаних научних радника и на неки начин „икона“.

Сарадњу међу Одељењима, радну атмосферу и предаваче, шездесетих година двадесетог века у Центру, један саговорник описао је овако:

„Од одељења које памтим да смо ми са њима као група (Одељење за социологију – А.В.) сарађивали, било је одељење које се бавило проблемима омладине, [...] што је била једна јака група, зајим одељење за историју је чинила јака група истраживача. Постојала је сарадња, мање-више смо се дружили и активностима везивали између себе. Тада је то мени личило на нешто што је веома озбиљно (рад и сарадња у Институту – А.В.) и што може да уроди плодом. Ја сам одмах као млади асистент добила задатак од професора Радомира Лукића, који је био сарадник Института – велико и значајно име, као што знате. Дао ми је задатак да нешто напишем, и да идем већ, рецимо после три месеца мој радној сарадњи, да пишем о међуинституционалној сарадњи, и о теми која се тиче локалних заједница и била сам група „у орбити“. Наравно, нисам доспела висине и звезде, али хоћу да кажем да је атмосфера (у Центру и Институту – А.В.) била подстицајна, озбиљна и да је обавезивала сваког од нас. Оштра је и резултат свега што, да је већина истраживача из тих група (одељења – А.В.) стекла и формално највише образовање – докторате, да су били усешни, било да је реч о (штоме да су- А.В.) прешли у неки други Институт, на Универзитет или ипак, што је била генерација. Још морам да нагласим, да смо ми, нас седам који смо у исто време дошли (почетком шездесетих – А.В.) били прва генерација која је летално под знацима навода ушла односно конкурсом. Јер пре тога људи који су долазили, долазили су то прејорукама неких „школа“ која су се бринула о Институту и о наuci, и прејоручивала да иу долазе људи који су, ипак да кажем кадровски врло пожељни и да се након додатне едукације у Институту враће тамо одакле су дошли. И што је била једна добра идеја, Институт је личио на неки начин на Универзитет и неговала се наука.“

2. Однос интелектуалне и политичке елите према запосленима и валоризација рада запослених у Центру (Институту)

У овом делу навешћемо ставове наших саговорника о свом научно-истраживачком раду и деловању у одређеном друштвеном тренутку и контексту. Сматрамо да је за научно-истраживачке позиције у нашем друштву у неким периодима утицај политике био веома важан. Према подацима, знатан број запослених у Институту био је и део официјелне политике. Наши саговорници били су сарадници у Центру и у Институту у различитим историјским периодима, од оснивања Центра до данашњих дана, што доприноси шареноликости њихових одговора и праћењу друштвене ситуације у различитим временским периодима. Ево неколико одговора наших саговорника на питање о односу политичке елите према запосленима у Центру:

„Па мени је ђешко да оценим и да проценим ко је био ђолијичар а ко научни радник у Инсјијују и у Ценјру. Јер неки су били, у извесном смислу ђолијички ђуди, доведени су као ђакозвани кадровици. А ђолијичари изван Инсјијуја? [...] ако је реч о односу ђолијике према науци, ђосебно према деловању Инсјијуја друшјивених наука, мислим да је (однос ђолијичке елије – А.В.) био ђозијиван. Никада се није ђосјавило ђијање новца на ђимер [...] али ђо су биле ђодине, ја неђу да кажем блајосјања или лајсној блајосјања ако ђреба да се нешјо дефинише, ђј. како да се дефинише ђо време (шесдесејте и седамдесејте ђодине 20. века – А.В.). Уважавео се рад научника у Инсјијују, ђу је било и академика, али кажем не бих знала ко је ђу био ђолијичар а ко научни радник.“

Ево сеђања још једног саговорника о деловању Института у овом периоду :

„Полијичари? Па нису се мешали. Нису се мешали у рад Инсјијуја колико ја знам, ђу смо били самосјални. А имали смо и дирекјоре јаке личносји. Први дирекјор Инсјијуја нам је био Најдан Пашић, ђа је ђосле дошао Анјон Врајуша, ђа ђосле Врајуше не знам ко је био, ја сам ојшла онда из Инсјијуја. Тако да, било нам је ђрејушјено и мојли смо сва исјраживања да вршимо самосјално. Ишли смо да исјражујемо у унујрашњосј (бивше СФРЈ – А.В.), наравно, ишли смо и ђо селма ијд.“

Наша следећа саговорница сматра да је утицај политике био снажан:

„То је био ђолијички основан Инсјијуј, са ђолијичким кадровима, „исјравним“ да ђако кажем, у које се веровало и очекивало да ђруже, е сад какве резулјаје ђо је велико ђијање, наиме, очекивања су увек од ђолијичара да ви ђих одржавате. Али у ком смислу и како да се Инсјијуј развија, с једне сјране он је основан ђо ујледу на оне монсјрозне инсјијуције у Со-

вјешском Савезу, које су биле при Академији наука са 100-двостотина људи у Русији који са баве нпр. само селом итд. Пишу студије, преводе, организују савештовања итд. То је један концепт (за оснивање Института – А. В.), а други је зајадни концепт који је подразумевао да Институт ради на неким ошљивим, конкретним пројектима који дају резултате, пре свега за развој науке, и имају наравно и примењени карактер. Али, ипак је идеја била да буде научни институт (Институт друштвених наука – А. В.), а примена резултата била је у неком другом плану. Био је спор око тога: да ли ћемо правити научна или примењена истраживања. [...] Идеја је била да се праве емпијска истраживања, која до сада у Југославији нису рађена и да се испитује стварност југословенског друштва, са идејом да та стварност треба да докаже стварност социјалистичког развоја, самоуправљања итд. Међутим, људи су бежали од емпијских истраживања, они који били на докторатима. Ти докторати нису били емпијски, осим неколико, сви остали (докторати – А.В.) су били теоријска истраживања. Друго, чим највише програм неког емпијског истраживања почињу да се јављају разне сумње од идеолошко-политичких фактора: „кога ћеће то да испитујете? А зашто ћеће тако?“. Емпијско истраживање је онда био новум за читаво друштво. Рад анкетара је био новина, да истражујете и испитујете људе, уз знање често ипаше: „Ко је Вас послао да Ви мене испитујете о томе?“ итд је ошјавало процес истраживања. Било је, знање, политички проблематично, од тога ко ће то да чита, ипак да је емпијско истраживање била активност која се сматрала нејогодно, политичари су увек сумњали да ви ћу хоћете нешто да „провучете“ да инкриминирујете систем. Тако да емпијска истраживања која су требала да буду основ рада нису то била, заим за емпијско истраживање треба да постоји и тим истраживача. Међутим, у Институту је од почетка завладао неки индивидуалистички дух, нека врста кабинетског рада: „ја читам књиге, пишем своје радове“, неки нису хтели да чују за емпијска истраживања. [...] социолошја без емпијских истраживања не постоји. Тако да је иу увек било ипак да научници нису довољно били слободни да „засуку рукаве“ и да слободно писује истраживањима. С друге стране недовољно су били образовани то је чињеница, с преће стране сем ове доктринарне идеолошке подршке нису имали подршку виших форума, већ почетком шездесетих ошјарање Партије је пошјало доста проблематично, ошј су насјали неки сукоби између старих и нових кадрова у Партији и одмах се људи „скује“, заворе.“

Један саговорник сматра да се политичари нису директно мешали, али да је утицаја било:

„Институт је основан са великим амбицијама, као нека академија друштвених наука, ипак да су у његов Савеш ишли неки врхунски руководиоци реци-

мо Бакарић, Стамболић. Изабрани су као чланови Савета и увек су у Савету Института доминирали пољитичари у свим њим периодима. Када сам дошао у Институт директор је био Анђун Врайчуша који је после тога био пољитпредседник савезне владе. Увек је био јак утицај (пољитике у Институту јада- А.В.) међу њим, не могу да кажем да су се пољитичари нејосредно мешали, али наравно кроз ње орѓане постојало је неко усмеравање. Рецимо на чему се то види, пошто смо ми радили пројекат око омладине, а догодио се '68. године Студентски протест и демонстрације и није било расположење (у власи – А.В.) да ми као Центар то исјражујемо и ми смо то радили на извесан пољулеталан начин, под кринком ошеш проучавања образовања и омладине. Ми смо у ујитницима и инјрументима то убацили, и затим смо исјраживали јако што смо све сараднике за време покрета слали на све факултете да бележе садржаје захјева (студента – А.В.), да бележе шта налази на највећи одзив, које су пароле засјутљене шд. Тако да смо и протест исјражили, али нисмо исјражили кроз неки званични пројекат, нисмо додели неке да нам одобр. Вероватно нам не би одобрили. Тако да је постојала процена шта можемо да исјражујемо кроз ошворене (јавне – А.В.) пројекте, а шта треба да провучемо, и да ти садржаји буду део друћх тема. Тако да су и ти садржаји објављени у Друшћвене промене и образовање досја неутрално, ју морам да признам да ми је помагао Печујић који је у то време био партијски функционер, али то је објављено шек осамдесете године када је Тишо умро и јако даље. Не бих могао да кажем да је Институт био сјално под неком кајом (званичне пољитике – А.В.), на почетку јесте било јако кад је формиран савет у коме су седели Бакарић, Стамболић и сви врхунски руководиоци.“

О односу интелектуалне елите изван Института саговорници су рекли следеће:

- „Па нјр. осамдесетих година је било фантасично сјање јер смо имали ирибине у Дому омладине, у Студентском културном центру, долазили су Пољаци шд. То су биле праве расправе, дискусије и била је једна велика слобода расправе која никада више није постојала. Ево данас нико живој ништа не инјересује, данас нико ништа не чита, онда су сви све читали.“
- „Шта да Вам кажем, велике су наде полагане у Институту, ју су били сви дисиденти, Љуба Тадић је био на пољидијомским студијама, Загорка Голубовић, Кораћ је предавао, ма сви наши професори били су анјажовани у Институту или су били чланови Института. Дакле, велике су наде од свих полагане јер то је било ошварање друшћвене мисли и моћност за слободније пошмајрање друшћва. Али, онда су убрзо кренула размимомлажења, дисидентске струје, поделе и по националној основи. Би-

ло је *џу* (шездесетих година док је саговорник радио у Институту – А.В.) књижевника будућих, новинара, школовани су *џу* људи разних профила. Институт им је био уситуно место за свакодневно издржавање, *џа* су биле *џрилично* високе будући да је био финансиран директно из федералних фондова, а не из рејубличких.“

- „Па ја бих рекла да је однос интелектуалне елите био *џозициван* или је *џо* барем мој *џисак*, није било неких *неразумевања*, у ширем смислу *џе* речи и није било *џдвојености*.“
- „Мислим да наш Институт има јако добру *рејутацију* међу научницима у *рејону* и има неку, да *џако* кажем *сџару* славу односно овај Институт је био *веома џзнај* у *џрошлости* и *џу* су радила *џзнај* имена.“

3. Научни ауторитети (узори) у области социологије код нас и у свету и кретања у социологији данас

У овом делу рада изнећемо неколико одговора наших саговорника на питање да ли су имали ауторитете у научном смислу и какви су њихови ставови о ситуацији и кретањима у социологији.

- „Нисам *нашла* на особу која би ми била *ауторитет*. Мислим да сам од *многих џокуила* *доста* корисних знања и *џрактичних* умећа. Да ли *сте* неког од *сџраних* социолога *ценили*? Па ја сам *ценила* немачку Франкфуртску школу *изузетно*, *зџим* Дарендорфа. Велики *џицај* је на мене имала Милсова *књига* Социолошка *имајинација* коју сам радила за семинар. *Књига* ми је *веома џворила* *видике* о *џо*ме како социолоџја *може* да *изгледа*.“
- „Наравно, на мене су *џицај* *извршили* *џре* *сте* они који су ми били *џрофесори* и *џредавали* ми *социолоџју*. Професори: Лукић, Печујлић *џри* чему *више* Печујлић *јер* он се *џак* *више* бавио само *социолоџјом* док је Лукић био и *философ* и *џравник* *џеоретичар* и *џако* даље. Онда, *веома* сам *ценио* и *радове* *џрофесора* Милића, *џоџом* Руди Суџек је био *интелектуалац* *врхунски*. Сећам се да је *џрофесор* Лукић *једном* *рекао*: „У *Јуославији* има само *два-џри* *социолога* који *нешто* *значе* *џри* чему је *изричито* *навео* као *једног* (од-А.В.) Руди Суџека, за *друго* смо *закључили* да је он (Лукић-А.В.) а не *знам* на *кога* *џређе* је *мислио*, *џређе* није *џоменуо*.“
- „Па *јесте*, како не, *знаће* *џи*, за *џочейнике* *увек* *џостоје* неки *ауторитет*, *рецимо*, *џо* је био *џрофесор* Лукић (Радомир – А.В.), ја сам код *ње*а *радила* *социолоџју* *морала*. Он је био *врло* *интересанан* *социолог* и *ње*ов *џџбеник* (основи *социолоџје* – А.В.) је *један* од *бољих* *џџбеника*. Професор Лукић је био *врло* *активан* на *дебатама*. *Имали* *смо*

многo дебата, сада (мисли се на иренуино ситање у социологији – науци – А.В.) нема ничега годинама, то је све замрло знање. А то су (шада – А.В.) били јако фантасични скупови, то су биле расправе. Било је много дискусија на све стране. Био је то један интeнзивни научни па и политички животи који се одвијао у професионалним удружењима. Сада више не постоји и не знам како су та професионална удружења тако пројала и несјала. За време ваљда Милошевића све је пројало па и она. Па онда он професор Милић је био врло херметичан и врло некомуникаиван, али смо га свакако читали. Затим, професор Михајло Ђурић је имао исто добре израживачке методе, па израживања о функционализму. [...] Шездесетих година је било у моди бавити се социологијом. Затим, професорка Заја Голубовић, па професори Михајло Марковић и Мићуновић су предавали, па мој професор Вељко Кораћ. Сви су се они бавили и социологијом и филозофијом, и једно и друго је било доста помешано. А онда, можда један од највећих ауторитета био је Руди Сујек.“

- „Ауторитети у научном смислу су ми они који су знали да раде мала парципална израживања која могу нешто да промене у области којом се баве и која су корисна у реформама, ево ти научници су ми били (узори – А.В.) и на неки начин сам их следила.“

Навешћемо и ставове интервјуисаних о кретањима и стању у социологији код нас и у свету:

- „Лоше стоји ствар са социологијом, она се изгубила у овим друштвеним кретањима (код нас и у свету – А.В.) и није у стању да сагледа друштвена кретања из једне оштре социолошке перспективе, претопила се доста у политичку науку, у идеологију – у оправдања капитализма, изгубила је политичку ноћу, израживања су сведена на ћуки „ријчул“. Прављења анкета са милион питања на које ниједан нормалан човек не може да одговори, нарочито мислим на интернационална израживања – то је апсолутни промашај, то је чисто „фарбање“ – продавање незнања на високом нивоу. Тако да мислим да се социологија изгубила јер је изгубила предмет израживања. Више не постоји друштво „постоје друштвене мреже – али да ли су оне предмет социологије?, јер мреже постоје на различитим хијерархијским нивоима као нпр. Европска заједница. Европска заједница не постоји, она постоји као бирократска мрежа институција, а та европска друштва живе свака на својим посебним различитим развојним нивоима. Социологија се бавила политичким друштвима, тај политички више не постоји он је разнећ, атомизован, фрагментизован и иренит на разне нивое од глобалној до локалној, и сад се социолози ишкo снала-

зе, а новац их њера, њошњо морају да живе од нечега, да онда своју њла-
сирају на овакве начине њушњем њих комњарајивних или њнњеркулњу-
ралних исњираживања која су trash. Тако да се на неким социолошким
скуњовима у њносњрансњву износе резулњајњ њих исњираживања и не-
ма никакве крињике и нико се не усуњује да њо крињикује. Нема ој-
шњих њољеда на савременосњ (код нас и у свејну – А.В.), нема разма-
њрања у неком новом њеоријском кључу, нема нове њеорије, ни њеориј-
ској асњекња.

- „Корени драматњчној сњања у науци су дубоки, са њроменама које су кренуле њре свега на Зајпаду, њре свега у Америци која дикњира и влада свејном, социолоњја је њолако несњајала, заисња несњајала и њримај у науци и исњираживањима њреузели су њолињиколози и социолози који су се бавили њолињиком и анализом њолињичкој живоња, њо је “хњш њема” у коју су они не само морали да буду укључени јер су њезњарили, јер су морали да њреживљавају нејо се и њрихвајали својевољно. Ако њрихвајашњ идеју да хлеб можењше зарађивашњ само на њај начин, он-
да ви њрихвајашњ њу мајрицу. Није сјајна сњуацњја у социолоњји, знам њојединце који су добри социолози, али нема нишња сњекњакулар-
но, ни фундаменњално шњо је значајно за ово друшњво и анализу дру-
шњва њре свега. Појединци, наравно, као у сваком времену и друшњву њосњоје, у мом окружењу их нема, или су скромни или су ућуњкани. А њришњом мислим да је време за социолошке анализе најњовољњје шњо може бишњ. Међушњм, њаква је клима и ајмосфера и њакав је дик-
њашњ њолињичких елиња, не кажем једне већ више елиња, да само мо-
жењше у неком минорном или скривеном часојису да наићешњ на неку озбњњнију анализу, Chesњо веома умних и њамејњних њуди који су, нећу да кажем одсњрањени из науке, а Chesњо и неких веровајњо младих њуди, ја дубоко верујем у “младосњ”, зајшо шњо је младосњ неојњерећена, нема сњрахове.“
- „Нејходни су сњудњјски боравци. Кроз сњудњјске боравке и њносњран-
сњву, који су важни, научи се да се мисли на друшњ начин и да научник мора да дође до квалитњешњ живоња обичној човека, [...] ња слојев-
њосњ је крејашње од њеорије ка њримењеној социолоњји која њреба да на крају дође до обичној човека. Друшњ шњо њреба да радимо њо су јед-
носњавна мања исњираживања са једносњавњим језиком изражавања који је близак сваком човеку, а да ишњ има једну њежину и једну њод-
лоју у исњираживањима која су раћена на исњу њему раније. Боравак у њносњрансњву вас ослобађа неке блокаде[...], која нас њрешњерано везу-
је за неке мејашњеорије и за неке радове које ми не можемо да следимо у својим размишљашњима. Појребна су исњираживања која ће комбино-
вашњ више различњих мејода.“

Завршила бих овај текст са одговором једног саговорника о значају научних истраживања и научних института:

- „Што се тиче односа омишле интелектуалне јавности према научним истраживањима, наравно кад човек ради у једној области он има илузију да је то важније него што стварно јесте, да има снажнији ефекат, да се уважава више него што се уважава... мислим ово друштво још увек није зрело, не мислим да научни институти могу да дају решења за све проблеме, да би дали боља решења и за неке поличке проблеме, али уз њихово ангажовање (институти – А.В.), уз проучавање узрока и последица неких могућих мера ипак се може радићи боље него што се ради.

* * *

На све научне институције и науку у целини, па и на Центар и Институт снажно су утицале све друштвене промене и потреси код нас. Да ли је то што је наше друштво пролазило кроз различите друштвене промене предност или „недостатак“, који су изнедрили *par excellence* изврсне и важне социолошке појаве за проучавање, зависи од дистанце и односа према историјским периодима, као и од тога да ли се одређени временски период и збивања у њему процењују од стране непосредних учесника – научника и истраживача или се процењују од стране научника и истраживача који у тим догађајима нису непосредно учествовали. Али то не умањује значај наших научних институција у различитим друштвеним периодима.

Прилог 1 Управници Центра за социолошка истраживања од оснивања Центра до данас

Управници Центра за социолошка истраживања	Време обављања дужности
Др Вуко Павићевић	1958-1960
Др Ложе Горичар	1960-1962
Др Илија Станојчић	1963-1970 и 1974-1976
Др Радослав Ратковић	1970-1971
Др Живан Танић	1971-1974
Др Владимир Милановић	1976-1979
Др Милосав Јанићијевић	1979-1983
Др Велимир Томановић	1983-2001
Др Марија Парун-Колин	2001-2002
Др Слободан Вуковић	2002-

Прилог 2
Број запослених у Центру (1990-2012)

Година	Број запослених
1990.	15
1991.	14
1992.	12
1993.	11
1994.	11
1995.	11
1996.	13
1997.	13
1998.	13
1999.	13
2000.	12
2001.	12
2002.	11
2003.	9
2004.	8
2005.	9
2006.	9
2007.	8
2008.	7
2009.	8
2010.	9
2011.	9
2012.	9

*Извор: Подаци су на основу кадровске евиденције
Института друштвених наука⁵.

⁵Захваљујем се колегиницама Светлани Инђић-Марјановић и Љиљани Величковић из Института на помоћи око података. Од осамдесетих година 20. века део Центра за социолошка истраживања били су и Секретари *Центра*: Јагода Милановић, потом Марина Паула, па Светлана Инђић-Марјановић. Крајем деведесетих година укида се место Секретара Центра (и у другим Центрима у оквиру ИДН-а).

ЛИТЕРАТУРА:

- Бобић, М. (1990). Социолошки институти. У: М. Богдановић (ур.), *Социологија у Југославији. Институционални развој*, Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета.
- Богдановић, М. (ур.) (1990). *Социологија у Југославији. Институционални развој*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета.
- Болчић, С. (2009). Наставни планови Одељења за социологију 1959-2009. У: М. Богдановић (ур. и прир.), *Социологија у Србији 1959-2009. Институционални развој*, Београд: Службени гласник.
- Годишњак Института друштвених наука 1957-1983*, (1983). Београд: изд. Институт друштвених наука, Универзитет у Београду.
- Монографија Института друштвених наука* (2001). Београд: необјављено.
- Поповић, В. М, С. Болчић, В. Пешић, М. Јанићијевић, Д. Пантић (1977). *Друштвени слојеви и друштвена свесћ. Социолошко истраживање интереса, сила и живота, класне свесћи и вредносно-идеолошких оријентација друштвених истраживања*. Београд: Центар за социолошка истраживања Института друштвених наука.
- Јанићијевић, М., В. Томановић, З. Видојевић (1991). *Социолошке студије* (по. 1). Београд: Универзитет у Београду, Институт друштвених наука, Центар за социолошка истраживања.
- Јанићијевић, М., В. Томановић, З. Видојевић (1992). *Социолошке студије* (по. 2). Београд: Универзитет у Београду, Институт друштвених наука, Центар за социолошка истраживања.
- Јанићијевић, М. (ур.) (1993). *Социолошке студије* III. Београд: Универзитет у Београду, Институт друштвених наука, Центар за социолошка истраживања.
- Танић, Ж. (1979). *Пролетаријат изван домовине*. Београд: Центар за Социолошка истраживања Институт друштвених наука, ИРО Просвета.

Ana Vuković
Institute of Social Sciences
Belgrade

Summary

DEVELOPMENT OF THE CENTER FOR SOCIOLOGICAL RESEARCH, INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

In the first part of this paper we will write about important historical data related to Center for sociological research. Previously published data will be completed with data about the Center related to the period after 1990. The second part of the paper will be based on the data I have collected through interviews with former and present associates of the center. Associates who worked at the Center for sociological research from early sixties of the 20th Century till nowadays. In this part of the paper we will write memories of our interviewees about their work in Center, a scientific role models in sociology, a situation in sociology as science and other questions.

Keywords: *Centre for sociological research, sociology, researches, science, Serbian society*